

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2026-08-26

Närvarande: F.d. justitierådet Stefan Lindskog och samt justitieråden Marie Jönsson och Jonas Malmberg

Stärkta rättigheter för målsägande och en mer ändamålsenlig kontroll över statens utgifter för rättsliga biträden

Enligt en lagrådsremiss den 11 juni 2026 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i äktenskapsbalken,
4. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare,

5. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
6. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
7. lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde,
8. lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde,
9. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden,
10. lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619),
11. lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619),
12. lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
13. lag om ändring i lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Pauline Etemad och rättssakkunniga Joanna Wänblad.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken (9.1 i remissen)

1 kap. 3 b § och 2 kap. 4 §

I paragraferna finns bestämmelser om att rätten vid huvudförhandling i brottmål ska bestå av ett visst antal lagfarna domare och nämndemän.

Lagförslagen innebär att tingsrätten och hovrätten får avgöra frågor om ersättning av allmänna medel till bland annat offentliga försvarare och frågor om ersättningsskyldighet för sådana kostnader utan medverkan av nämndemän.

Lagrådet har inget att erinra mot förslagen. Det finns dock skäl att i propositionen redovisa hur sådana beslut praktiskt ska kunna fattas. Här kan följande uppmärksammas.

Ett särskilt beslut om ersättning till bland annat försvarare kan i princip fattas innan dom meddelas. Ett sådant beslut kan överklagas särskilt (se 49 kap. 5 § 5 och 54 kap. 4 § rättegångsbalken).

Ett beslut om ersättningsskyldighet för kostnad enligt 31 kap. kan däremot inte fattas innan dom meddelas, eftersom beslutet är beroende av utgången i målet. Beslutet måste därför meddelas i samband med domen och ska därmed tas in i denna (se 30 kap. 11 § tredje stycket). Lagrådet kan inte se att det finns något hinder mot att ett beslut som tas in i domen har fattats i annan sammansättning än övriga delar av domen. Att så är fallet kan tydliggöras genom att det anges att en viss punkt i domslutet har fattats av den lagfarne domaren ensam.

22 kap. 5 §

Paragrafen behandlar domstolens möjlighet att avskilja ett skadeståndsyrkande som tagits upp till handläggning i ett brottmål. I lagtexten anges bland annat att som skäl mot ett avskiljande ska rätten särskilt beakta vilken typ av ersättning som yrkas. Uttryckssättet är missvisande eftersom den typ av ersättning som yrkas kan tala både för och mot ett avskiljande. Lagrådet föreslår följande lydelse.

Som skäl mot ett avskiljande enligt första stycket, ska rätten särskilt beakta målsägandens intresse av en fortsatt gemensam handläggning. Rätten ska även beakta vilken typ av ersättning som yrkas.

Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

14 kap. 17 § och 18 §

I paragraferna finns bestämmelser om att nämndemän ska ingå i rätten i äktenskapsmål och mål om underhåll mellan makar. Bestämmelserna är även tillämpliga i mål om faderskap, föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken, vårdnad, boende, umgänge och underhåll till barn (se 20 kap. 1 § föräldrabalken).

Lagförslaget innebär att tingsrätten och hovrätten i sådana mål får avgöra frågor om ersättning av allmänna medel till biträde eller någon annan utan medverkan av nämndemän. Förslaget motiveras av en önskan att ersättningsfrågor i praktiken inte ska behöva behandlas vid överläggning direkt efter huvudförhandling. Syfte är att underlätta hanteringen av målen och främja bättre kontroll av kostnadsräkningar.

Lagrådet noterar att förslaget i denna del – till skillnad mot förslagen till ändring av 1 kap. 3 b § och 2 kap. 4 § rättegångsbalken – inte innehåller någon bestämmelse om att nämndemän inte behöver delta i beslut i frågor om återbetalningsskyldighet och liknande.

Det innebär att nämndemän ska delta i beslut om motparts ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader (se 30 § första stycket rättshjälpslagen, 1996:1619; se även 20 kap. 2 b föräldrabalken). Nämndemän ska även delta i beslut om rättegångskostnader (se 18 kap. rättegångsbalken).

Ett beslut om ersättning av allmänna medel till ett rättshjälpsbiträde måste följas av ett ställningstagande till om motparten enligt tillämpliga regler om fördelning av rättegångskostnader ska svara för rättshjälpskostnaden eller någon del av kostnaden. Vid detta ställningstagande ska enligt förslaget nämndemän ingå i rätten.

Vidare måste domstolen i varje mål ta ställning till fördelning av rättegångskostnader. Det gäller såväl dispositiva mål (t.ex. mål om underhåll) som indispositiva mål (t.ex. mål om vårdnad). Även vid dessa ställningstaganden ska nämndemän ingå i rätten.

Det är mot bakgrund härav svårt att se att den föreslagna lagändringen kommer att tillämpas i praktiken. För att syftet med lagförslaget ska uppnås bör det övervägas om inte även frågor om motparts ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader och ansvar för rättegångskostnader ska kunna avgöras utan att nämndemän deltar.

Det kan även finnas skäl att överväga om inte motsvarande gör sig gällande i fråga om de föreslagna ändringarna i ärendelagen och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar.

Förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen

6 kap. 6 a §

I paragrafen föreslås en regel om att en tjänsteman som utsatts för bland annat våld eller hot mot tjänsteman i vissa fall inte ska behöva betala motpartens rättegångskostnader, trots att han eller hon förlorat målet eller återkallat sin talan. I stället ska rättegångskostnaderna betalas av staten. Förslaget har följande lydelse.

I ett mål om skadestånd på grund av brott enligt 17 kap. 1–3 §§ brottsbalken får rätten bestämma att en part som har förlorat målet eller återkallat sin talan inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på. Kostnaden ska då i stället ersättas av allmänna medel. Ett sådant beslut ska inte meddelas om särskilda skäl talar mot det.

Regeln innebär att om en skadevållare, som dömts för den gärning som talan grundas på, har rätt till ersättning för rättegångskostnader därför att den skadelidande har förlorat målet eller återkallat sin

talans, så ska staten – och inte den skadelidande – svara för skadevållarens rättegångskostnader. Detta gäller inte om särskilda skäl talar mot det. Regeln är inte tillämplig om rättegångskostnaderna ska kvittas eller den skadelidande har rätt till ersättning för hela eller delar av sina rättegångskostnader.

Enligt Lagrådets mening bör det övervägas om lagtexten kan utformas så att den tydligare återspeglar regelns avsedda innehåll.

I paragrafen talas om att "en part som har förlorat målet eller återkallat sin talan" inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad. Isolerat sett omfattar uttrycket "part" såväl käranden som svaranden i skadeståndsmålet. Av paragrafens fortsättning kan läsaren dock dra slutsatsen att "parten som förlorat" inte kan vara svaranden eftersom regeln bara är tillämplig om "motparten har dömts för den gärning som talan grundas på". Lagtexten blir lättare att tillgodogöra sig om den utformas så att den inte förutsätter att läsaren behöver dra denna slutsats själv.

Av författningskommentaren framgår att avsikten är att bestämmelsen bara ska vara tillämplig om brottsoffret är part i skadeståndsmålet, och inte om t.ex. ett försäkringsbolag för en regresstalan. Denna begränsning har dock inte stöd i lagtexten.

Mot bakgrund härav bör det övervägas om inte uttrycket "en part som har förlorat målet ..." kan ersättas med uttrycket den skadelidande. Uttrycket bör i sammanhanget kunna förstås som den som gör gällande att han eller hon är skadelidande.

Regelns rättsföljd beskrivs i första meningen som att den skadelidande "inte ska förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad" och i andra meningen anges att kostnaden i stället ska ersättas av allmänna medel. Innebörden av regeln är alltså att om skadevållaren enligt vanliga regler har rätt till

ersättning för rättegångskostnader så ska domstolen i vissa fall förplikta staten – och inte den skadelidande – att ersätta skadevållaren för kostnaderna. Att det är detta som är den centrala innebörden av regeln bör framgå tydligare av lagtexten.

En förutsättning för att rättsföljden ska inträda är att den skadelidande "har förlorat målet eller återkallat sin talan". Av formuleringen framgår inte tydligt att regeln bara gäller i situationer där motparten har rätt till ersättning för hela eller delar av sina rättegångskostnader till följd av att den skadelidande förlorat målet eller återkallat sin talan, dvs. med tillämpning av 18 kap. 1 §, 4 § eller 5 § andra stycket rättegångsbalken. Om motparten har rätt till ersättning för rättegångskostnader på grund av att den skadelidande genom vårdslöshet eller försummelse orsakat motparten kostnader, ska staten inte ansvara för dessa (jfr 18 kap. 6 §).

En annan förutsättning för att staten ska ansvara för skadevållarens rättegångskostnader är att denne har dömts för "den gärning som talan grundas på". Det kan hända att en person åtalas för en gärning som enligt åklagaren i första hand ska rubriceras som t.ex. våld mot tjänsteman, men att domstolen bedömer gärningen som ett annat brott. Ett exempel är om den tilltalade döms för misshandel i stället för våld mot tjänsteman, därför att han eller hon saknade uppsåt i förhållande till att målsäganden var polis. Såsom lagtexten är utformad kommer bestämmelsen att bli tillämplig även i en sådan situation. Om detta inte är avsikten bör det i lagtexten i stället anges om "det brott som talan grundas på".

Sammantaget finns det enligt Lagrådet skäl att se över lagtextens utformning. Följande formulering kan övervägas.

I ett mål om skadestånd på grund av brott som avses i 17 kap. 1, 2 eller 3 § brottsbalken ska rättegångskostnader enligt 18 kap. 1 §, 4 § eller 5 § andra stycket rättegångsbalken som annars skulle ha burits av den skadelidande ersättas av allmänna medel, om motparten har dömts för den gärning som talan grundas på och särskilda skäl inte talar mot det.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.